

Zinema-hizkuntzetan poliglota zen errenteriarra

Joxe Joan González de Txabbarri

Juan Miguel Gutiérrez Márquez, Errenteria (1945), 1981. urtean hasi zen lanean HABEn. 35 urteko gazte aditu jantzi eta irizpideduna zen ordurako. Humanista, irizpide eta jokabideetan; entziklopedista, zientziaren eremuan, eta zinema eta ikus-entzunekeo baliaabideetan aditua.

Izan ere, josulagunen konpainiako kide ohia izateagatik, berarekin zekartzan oinarri entziklopediko zabal eta sendoaz gainera, Bruselan garai horretan zine eta ikus-entzunekeoen eremuan punta-puntan zegoen unibertsitatean ikasketak burutzeak curriculum bete-beteko hautagai egiten zuen. Zozo zuria, alajainkoa!

Gaztelania zuen ama-hizkuntza, frantsesa ikasi zuen eskolan, eta Bruselan unibertsitate-ikasketak egin, Kongon eman zituen bost urteetan ere frantsesa izan zuen ohiko hizkuntza. Euskal Herrira itzulitakoan euskara ikasteari ekin zion. Euskaldunberri izateko hautu horretan elebidun izan, eta frantsesa-ren ikasketetan izandako eskarmentua oinarri

HABE-5. Argazkia: Joxe Joan González de Txabbarri

HABE

sendo izan zituen. Hala eta guztiz ere, Juan Miguel Gutierrezek bizitzan egindakoa kontuan hartuz, bere-berezko hizkuntza zinemarena izan zela esan daiteke. Zinemaren kodea erabiltzen maisu izan baitzen.

Izan ere, Gutenberg alemaniarrek XV. mendean erdialdean, xilografia gainditu, eta inprimatu beharreko testuak, azkar eta kalitatez, pape-raren bi aldeetan plazaratzea lortu zuenetik, hurrengo bost mendeetako belaunaldi ikasiak liburua oinarri hartuta hazi eta hezi ziren. Juan Miguel Gutierrezen belaunaldiak jauzi nabarmena ezagutu zuen kulturara iristeko bideetan barna. Umetan eta nerabezaroan liburua liburuaren gainean irentsi ondoren, zinemak eta irratitelebistak mundu berri baterako atek zabaltu zizkieten gaztaroan.

“Hedabidea da mezua” aldarrikatu zuen McLuhan filosofo kanadiarrak 1960ko hamarkadaren amaieran. McLuhanen ikerketek errotik aldatu zituzten garaiko gizarte-ikuskera eta kulturara iristeko bideak: multifuntzionalitatea zabaltzen da bete-betean XX. mendeko herritarren begi aurrean. Komunikazioa da giltza eta bidea, ikus-entzunezko teknologia elektronikoetan oinarrituta. McLuhanek gailu teknologikoak pertsonaren giza atalen luzapen gisa ikusten ditu: kamera begien luzapena da, begiarena egiten du; grabagailua, belarriena. McLuhanen liburuek iraultza dakarte: hurrengo hamarkadetako aldea globalari atek zabaltzen dizkiote.

Juan Miguel Gutierrezek 1962. urtean atek zabaltu zituen Institut national supérieur des arts du spectacle et techniques de diffusion (INSAS), arte-unibertsitatean ikasi zuen 1971-1974 urteetan. Unibertsitate honetan urteotan puripurian zeuden McLuhanen teoriak. Gutenberg galaxiako ardatzetan burua ondo antolatuta zituen errenteriarri begiak zabaltu zitzaizkion. Mundu berria aurkitu zuen zinema-kameraren aurrean, Bruselako Grand Placen, munduko enparantzarik ederrenetarikoan.

Juan Miguel Gutierrezek gertutik, pasioz eta inplikazio bete-betea izanik, bizi izan zuen 1970-1980 hamarkadan Europan, Espainian eta Euskal Herrian eman zen gizarte-aldaketa. Begien aurrean sortzen ari zen gizarte berriak liluratu egiten zuen. Gizarte-eredu berri horren aldeko ekintzailatzat zuen bere burua. Gizarte-paradigma ezberdin baten aurrean aurkitu zuen bere burua: zientziak, teknologiak... aurrera pauso pentsaezinak ekarri zituzten, eta aldaketa politiko, sozioekonomiko eta kultural sakonak sorrarazi. Gizarte-eredu horren aldeko jarrera jakina izan zuen errenteriarrek, beste aldaketa-ardatz guztien gainetik, bere izaera soziala nabarmenduz.

HABEko teknikarien taldea Habe5. Zutik ezkerretik eskuinera: Mikel Dorronsoro, Iñaki Aranberri, Joxe Juan Gonzalez de Txabarri, Erramun Baxok eta Imanol Irizar. Eserita: Jon Aurre, Enrike Larrarte, Juan Miguel Gutierrez, Pello Esnal, Joxe Lizarralde eta Itziar Arrieta. (1982).

HABE: 1981 - 1988

Urte horietan oso zabalduta zegoen pertsona helduentzat “Euskara ikastea oso zaila, ia ezinezkoa” zela. Juan Miguel Gutierrezek bere onenak eman zituen onarpen zabala zuen lelo horri aurre egiten. Eginkizun horri egoki erantzuteko, bere ezagutza eta jakinduria osoa jarri zituen HABEren estudioetan.

Talde-lanerako aukera eskaini zion HABEK. Juan Miguel Gutierrezek bigarren hizkuntzen irakaskuntzan adituak ziren lankideak ezagutu zituen: eskarmentu handiko pedagogoak: Pello Esnal eta Lourdes Eloseg; euskararen erabilerara ahoz zein idatziz, primeran menderatzen

zuten euskalariak: Joxe Lizarralde eta Boni Urkizu. Marrazki eta komikigintzan artista den Enrike Larrarte, ikus-entzunezko-baliabideen erabileran ondo trebeak diren Sabin Arzelus eta Aitor Amutxastegi, eta taldeburu horien guztien gidari euskararen irakaskuntzaren maisu zen Iñaki Aranberri.

Adituen talde honen eskutan garaian ez ohikoak ziren ekonomia eta giza baliabideak jarri zituen HABEK. Hasteko HABEren egituran ikus-entzunezkoen atala sortu zen, bost lankidez osatua, aurrekontua aurreikusi zen kanpo-kontratazioa egin ahal izateko, eta audio- zein bideo-grabaziorako estudioak ireki ziren, era honetako azpiegiturek dituzten gailu eta tramankuluek osatuta.

Glotodidaktika-zerbitzuko teknikari zen Juan Miguel Gutierrez, helduei bigarren hizkuntza irakasteko lantalde tekniko bateko lankide, hizkuntzalari, pedagogo eta euskara-irakaslez inguratuta hasi zen lanean. Gehienak bera baino gazteagoak ziren, unibertsitatek atera berriak. Hizkuntzalaritza aplikatua eta hizkuntzen irakaskuntzarako pedagogia eta didaktika jakintza-esparru nagusiak ziren adituen talde batean egin zituen Juan Miguel Gutierrezek bere ekarpenak: mimoa, komikia, dokumentalak, diaporamak, poesia eta abestiez osatutako unibertsoaren funtzionaltasuna eta balioa jarri zituen mahai gainean. Horrela, ikasliburuak, koadernoak, fotokopiak, pizarra eta klariona, eragehienera ere, audiokaseteak... ohiko tresnatzat zituen ikasteredua ikus-entzunen eremuko euskarrietara zabaltzen saiatu zen.

Juan Miguel Gutiérrezekek bere biziko ezustekoa eman zien HABEko lankideei, HABEren helburuak egoki iritsi nahi bazituzten, hizkuntza batzuen erabilerara jo beharra zegoela argi eta garbi aditzera eman zienean. Bruselako unibertsitateko McLuhanen paperak mahai gainean jarri eta

frantsesetik euskaratu ziren.

Hizkuntza mimikoaren erabilerara jo zuen lehen ekinaldi batean, aurpegi edota beste gorputz ataletako imintzio eta keinuen bidezko komunikazioa erabiliz, Peter Roberts mimoarekin sei minututako esketx saioak egin zituen. Mutu lehen ikustaldi batean, eta euskarazko oinarrizko funtzio komunikatiboak erabiliz bigarren batean.

Hizkuntza grafikoak euskararen irakaskuntzarako eskaintzen zituen baliabideen aldeko jarrera hobetsi eta lehenetsi behar zirela azpimarratu zuen. Marrazki, komiki, argazki, irudien unibertsoak HABEren helburuetara iristeko zuen indarra aldarrikatu zuen. HABEKO MIK aldizkaria da gogo-nahi honen adibiderik nabarmenena. Aldizkari honetako komikirik egokienekin diaporamak egin ziren gainera.

Ikus-entzunezkoen hizkuntzaren berezitasunak bigarren hizkuntzen irakaskuntzaren baitan zuen potentzialitatea nabarmendu zuen. ETB sortu aurretik, HABEren dokumental-saila grabatu zen: *Gasteizko aireportua*, *Uxue-Olite*, *Arginetako hilerria*, *Olivako monastegia...*, den-denak euskara mailakatu errazenean eta euskararen irakaskuntza euskal kulturaren ardatzetan kokatu nahian.

HABE – Antzerti

Eta honetan zoria aldean baileraman, antzerkiaren hizkuntzan trebatzen ari zen gaztetalde euskaldun peto-petoarekin topo egin zuen bulego aurrean.

Izan ere, Gernikako Estatutuaren ondoren sortutako lehen Eusko Jaurilaritzaren Kultura Sailak Ramon Labaien sailburuaren ekimenez, zenbait erakunde berri sortu zituen 1980ko hamarkadaren lehen urteetan¹, besteak beste, EITB, HABE eta Antzerti. Hiru erakundeon Donostiako egoitza Andia kaleko 13.ean

zegoen: behe-barruan, Antzerti; seigarrenean HABE; eta zazpigarrenean Euskadi Irratia. Hiru erakundeon lanek berezko egitasmoak garatzeaz gainera, elkarreragin nabarmena izan zuten, elkarlanerako aukera aparta baitzen denak egoitza berean izan, eta elkargunerako egitasmoak partekatu ahal izateko.

Antzertiko buru ziren Joxe Mari Etxebeste, donostiarra, eta Eugenio Arozena, oiartzuarra. Antzertiren ingurura bildu ziren garai horretan aktore izan edota aktoregai zirenak. *Bai horixe!* programak aurrera ateratzeko Antzerti izan zen harrobi. HABEren estudioetatik pasa ziren gaur egun artista ezagun eta izen handiko diren asko eta asko. *Bai horixe!* egitasmoan aktore hasiberri gazte asko ikus daitezke, esaterako Ramon Agirre, Klara Badiola, Olatz Beobide, Mikel Garmendia, Aitor Mazo, Kontxu Odriozola, Eneko Olasagasti, Patxi Santamaria, Joxe Ramon Soroiz, Karlos Zabala...

Antzertin ikasgai teorikoak ikasi eta antzerki klasikoaren esparruko antzezlan ezagunak lantzen zituzten bien bitartean, Juan Miguel

Gutierrezek zinema-zuzendariarenak egiten zituen. Nolajardun kamera aurrean erakutsizien Gutik belaunaldi horretako aktoreei. Errespetu handia zioten gazteok. Gutik, gainera, irakastea gogoko zuen. Aktore belaunaldi horrek asko eta asko zor dio Gutiri. Telebistarako lehen saio horietako zuzendari Guti izan zuten.

**BAI
HORIXE**

BAI HORIXE!

Bai horixe! egitasmoa² lantzeak buruhauste ugari ekarri zituen HABEra. Kontua zen urte horietan euskararekiko lehen hurbilpena egiten zuen ikasle gazte berri asko euskaltegiratu

1. DIAZ DE GEREÑU, J.M., *HABEKO MIK* (1982-1991), Astiberri, Deustuko unibertsitatea, Donostia, 2004, 412 or., Ikus bereziki 11-34 orrialdeak garai hartako testuinguruaz jabetzeko.

2. ARANBERRI, I. eta ELOSEGI, L., *Bai horixe: euskara ikasteko lehen urratsa ariketa-liburua*. HABE, Donostia, 1988. Argitalpen honetan Bai horixe programaren 30 bideoak bakoitza bere ariketa-liburuarekin batera argitaratu ziren.

zirela, euskara ikasteko asmoz. Ez zekiten hitzik euskaraz. Gehienak gaztelania hutsean eskolatuak ziren eta erdal eremuetan bizi ziren gainera. Euskara ikastera bero-bero zetozen: euskaldun izan nahian, edota lana aurkitzeko giltza bila. Hartzaile hauei zuzendutako ikasbide berezi bat lantzen asmatu beharra zegoen.

Bai horixe! egitasmoa ezaugarri horiek zituzten euskara-ikasleei zuzendu zitzairen. Lehenengo batean hartzaile horiek euskaltegietan langai didaktiko gisa erabiltzeko landu ziren. Egitasmo honen oinarri pedagogikoak Europako Kontseiluak *Hizkuntza bizidunak* proiektuak³ *atalase-mailari* buruz eman zituen gidalerroen baitan egituratu ziren. Hizkuntzaren erabilera komunikatiboa sustatzea zen helburua, hau da, ikasleak ikasten zuen euskara⁴ bere ohiko bizitzako komunikazio-beharretan erabiltzeko ikastea.

Gidalerro europar horien baitan euskara bizi eta jatorrean komunikatzeko oinarriko funtzioak lantzeko, Euskal Herrian kokaturiko hogeita hamar kapituluz osatutako bideo-egitasmoa da *Bai horixe!* Bideo-sailez gainera, atal bakoitzak ikasleak bere kontura lantzeko ariketa-liburua du, betiere une horretan HABEk indarrean zuen helduen euskara ikasteko programazioan⁵ aurreikusitako helburuetara iristeko asmoz.

Horri guztiari Juan Miguel Gutierrezek balio erantsia gehitzen dio: pedagogo eta hizkuntzalariek zuri-beltzean paperera eramandakoa, zinemaren hizkuntzan ematen du, kolore bizi-bizitan, eleberria zinemaratzen duen zinema-zuzendariaren antzera.

Ez da txantxetako jauzia: euskara ikasteko baliabide didaktikoek hiritartu egiten dira, hizkuntzaren erabilera-esparruak gatzetu, edukiak erraztu eta nabarmen mailakatu, euskarriztat audioa eta bideoa dituzte. Egitasmoaren mamia, ikuspegia, estrategiak, mundu-ikuskerak... XX. mendeko azkeneko hamarkadatan Euskal Herrian sortzen ari den gizarte-modu berriari erantzuten dio. Mintzame-na lantzeari ekiten zaio ikasprozesuaren lehen katebegitik bertatik.

HABE – ETB

Egoera politiko sortu berriak eskaintzen zuen aukera berririk. Euskararen irakaskuntzak aurreko urteetan irratietan programa zehatz eta mugatuak izan zituen. Orain telebistara jauzi egin zitekeenez, telebista-programen legeen baitan jokatu beharra zegoen.

ETBrako ere baziren programa horien kudeaketak izan zuen beste izkinik: autoreoik egin beharreko ordainketak, tarifak, kon-

3. TRIM, J. L. (Hitzaurrea), SLAGTER, P.J., *Un nivel umbral*, Consejo de Europa, Estrasburgo, 1979.

4. LIZARRALDE, J. eta ESNAL, P. Atalase maila, HABE, in *Zutabe aldizkaria*, 2. zenb., 1983, 35-62 orrialdeak.

5. HABE, *Helduen euskalduntzea programatzen-84*, Eusko Jaurlaritza, Donostia, 1983.

tratuak, egile-eskubideak... den-dena zegoen eraikitzeko. *Gutiren* gizatasunak, irizpidedun izateak, eta Europako zinema-munduko lanbaldintzak ezagutzeak ekarpen jakinak izan zituen.

ETBk interes berezia zuen bere programazioaren parrilan euskara ikasteko eskaintza propioa izan eta eskaintzeko. Erraztasun guztiak eman zituzten *Bai horixeren* saioak ETBn emateko, ETB1ean, hasieran eta ETB2an gero.

Gogoan dut Joxe Mari Gorordo garai hartako EITBko zuzendari euskaldunberriak *Bai horixeren* lehen programa ikusi zuenean izan zuen bat bateko erreakzioa: "Bikaina, benetan. Ingelesez ikasten jardun izan naizenean, horrelakorik izan banu... Gauza izango ote zarete maila honetako beste 30 egiteko?".

Baita egin ere! Hala eta guztiz ere, bidea aldapatsua izan zen. Bi pasadizo horren lekuko: Erakunde bati zegozkion erantzukizunak hartuz, programa hauen kostuek gora egin zuten. Kalitate-maila handiko esketxak ziren, asko eta asko grabazio-estudioetatik landa grabatu beharrekoak. Programa bakoitzeko partaideak ere mordoxka ziren... ETBk bere ekoizpen propioari lotutako programen kostuekin aldeatzen zituen eta berehala biztu ziren ohiko

eramanezinak: HABE artisten doinuaren baitan ari zela dantzan. Aktoreek HABEren tarifak eta ordainketa-moduak ETBko ohiko saioetara eraman nahi izan zituzten, eta entzutekoak izan ziren sortutako iskanbilen zaratak.

Emankizunok izan zuten kritikarik nabarmenena: islatzen zuten gizarte-ereduarekin lotutakoak izan ziren. Aktore guztiak gazteak izan, telebideo testuingurua gazteen bizitza-moduaren egituratan txertatuta zeuden: inoiz ez zela jendea lanean azaltzen, askotan programok jatetxe eta tabernatan grabatzen zirela, erakusten zen bizimodua jateari eta edateari emana zegoela, parranda-giro lar eta pertsona helduen ohiko bizimoduarekin zerikusi gutxi.

HABEren langai didaktikoen prestaketan errealizadore

Sinesgaitza da zein erraz erretzen diren langai didaktikoak bigarren hizkuntzen irakaskuntzan. Gramatikak, pragmatikak, programazioak, mailak eta ebaluazio-irizpideak... urtetan harlosa mugiezinak bailiran bere horretan irauten duten bitartean, badirudi langai didaktikoak ia-ia egunero aldatzen ez badira, irakasleak ez dituela eskolak prestatzen.

Horrela, euskaltegietakako irakasleen behar eta premiei erantzun nahian, *Barrene*, *Barrendik*, *Barrenet*, eta *Barrenkake* egitasmoetan jardun zuen Juan Miguel Gutierrezek hurrengo urteetan, atazetan oinarritutako metodologiaren gida-lerropean, errealizadoreari dagozkion zereginak betetzen. Era berean, urteotan xede berezietako materialgintza prestatzeari ekin zion HABEk, izan zuzenbidearen arloan edota Banku eta Aurrezki-kutxen eremuan. Ikuspegi honi jarraituz argitaratu zituen HABEk *Dendaketan* eta etorkinentzat bereziki landutako *Aisa*.

Eta Internet iritsi zen!

Informazioaren eta Komunikazioaren Teknologiek bigarren hizkuntzak ikas/irakasteko bideak, baliabideak eta bitartekoak errotik aldatu zituzten, McLuhanen galaxiaren irizpide eta ordenamendua zaharkituz eta iraungiz. Hizkuntza multimediei zabaldu zaizkie ateak. Ordenagailuak, pixkanaka-pixkanaka liburuari aurre hartu dio. Ikasleak ikasgelan egiten zituen ataza eta ariketak etxean egin ditzake orain, ikasgelako egitekoak atzeko aurrera jarriz. "Erantzunak genituenean, galderak aldatu zizkiguten", esan zuen Mario Benedetti-k. Metodologia alde batera laga izan duen teknologia nagusitu da. Makina pertsonaren aurrean jarri nahiak berebiziko ondorioak izan ditu.

Sarea geroz eta multimodalagoa egiten joan da: audioa, bideoa, blogak, txatak... Idazmena lantzeko aukera zabalak eskaintzen ditu, baita mintzamenaren ulermenean trebatzeko

ere. Norberaren ahoz kotasunezko aribidea du oraindik ahulgune nabarmen.

McLuhan galaxian hezitako gazteak Internet galaxiaren gizartea ezagutu zuen helduaroan. Berak, aldaketak aldaketa, bereari eusten zion: zinema, zinema, zinema...

Guti zinema-zuzendaria zen

Beste kontsiderazio guztien gainera zinemagintzan zen aditua Juan Miguel Gutierrez. Horren lekuko, HABE aldizkarian bere-berea zuen "Astean behin zinera" izenburua zeraman saila. Oso gogoko zuen HABE aldizkarian zinema-kritikaz jardutea. Irakurtzekoa dira oraindik gaur egun zutabe hauek. Iritzi-artikuluak ziren gehienak, euskaltegian argudiozko baliabideetan trebatzeko egokiak. Karteldegian ikusgai zeuden pelikulen kronikak ere idazten zituen, egunerokotasun handikoak izanik, euskara-ikasleen artean hizpiderako aukera eskaintzen zutenak.

Juan Miguel Gutierrezen hizkuntza zinemarena baitzen. Zinemak komunikaziorako bere kode propioak ditu. Juan Miguel Gutierrezek zinemagidoien ezaugarriak erakutsi behar izan zizkien euskal pedagogoko eta hizkuntzalariei. Zer ziren planoak, enkuadreak... nolakoak izan behar zuten kameraren mugimenduak, zein ezaugarri izan behar zuten eszenatokiek, aktoreen hautaketa nola egin behar zen, zuzen eta argi ahozkatzeak duen garrantzia, soinua kalitatez jasotzearen ezinbestekotasuna... Juan Miguel Gutierrezek bere estilo propioa zizeldu zuen. Estilo horren itzala oso nabarmena izango da euskal zinemagintzan, eta batez ere, ETBko serietako ekoizpenean.